

Klaar voor Lager congres | TKI Urban Energy

Warmtapwater;

Hoe worden we

Klaar voor lager

Andreas Moerman

Frank Oesterholt

KWR

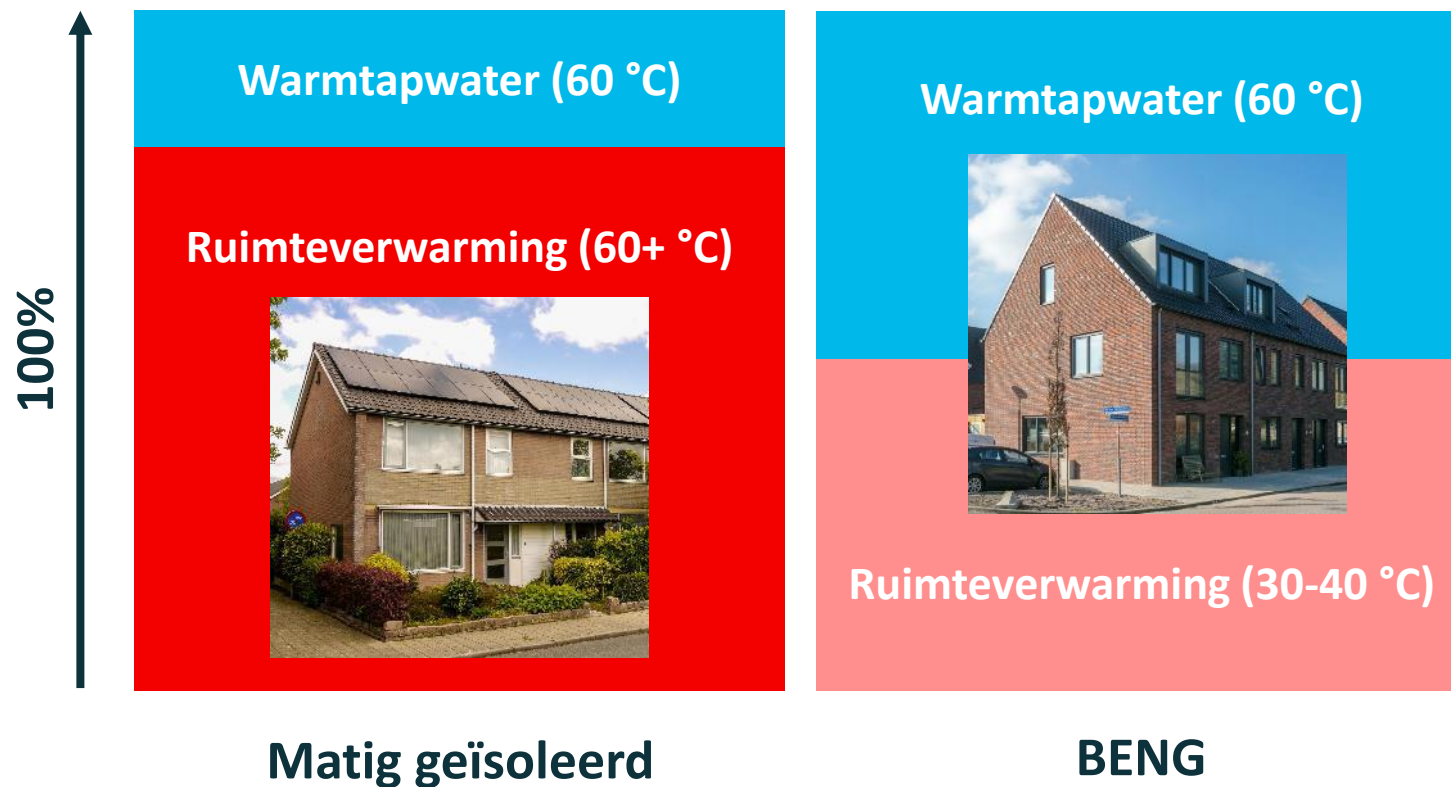
Bridging Science to Practice

Vandaag

1. Hoe zijn we gekomen waar we nu zijn?
  2. Warmtapwater in de energie (warmte) transitie
  3. Hoe komen we écht tot LT-warmtapwater?
- Focus ligt in deze presentatie met name op individuele woninginstallaties.

Warm tapwater; “broertje van” (maar dat broertje wordt steeds belangrijker..!)

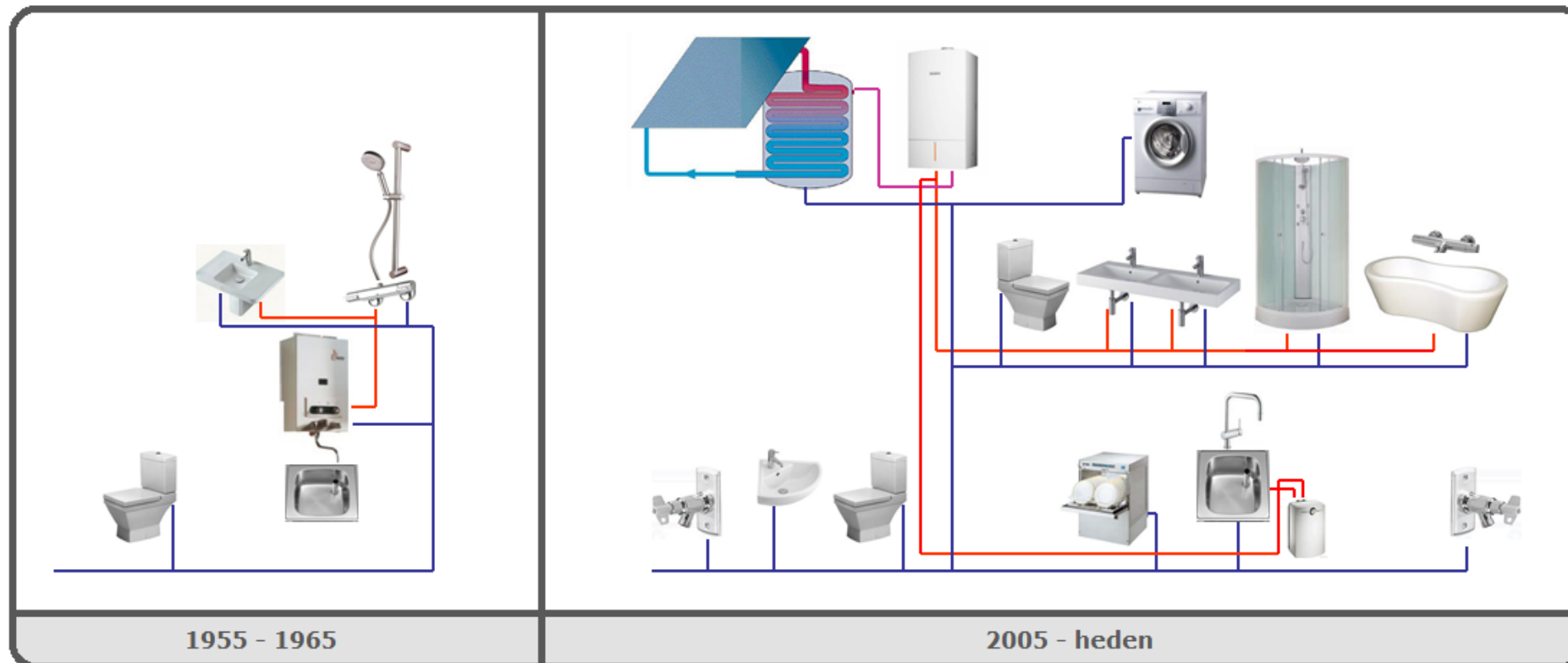
80% van het energiegebruik in de watercyclus is heeft te maken met het verwarmen van water voor warmtapwater (!)

Warm tapwater: traditie in transitie

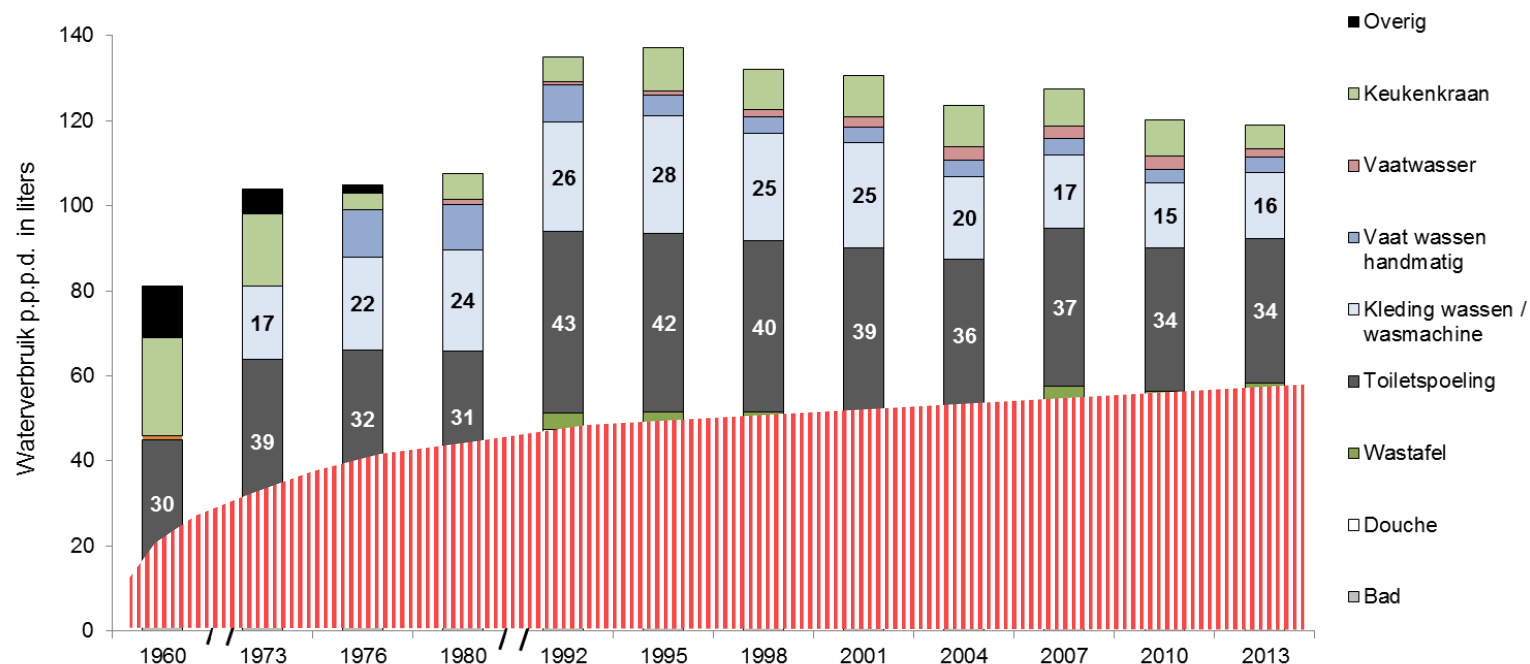
- Hoe zijn we gekomen waar we nu zijn?
- De strijd tussen gas en elektrisch begint al begin van de 20^e eeuw
- Belangrijke incentives door de tijd:
  - Opkomst drinkwatervoorziening (vanaf 1850)
  - Verbetering woningbouw (Woningwet, 1901)
  - Ontdekking gas als goedkope en schonere bron van warmte (jaren '60 en verder)
--> meeste huizen hebben een CV-ketel met doorstroomverwarming voor tapwater
  - Distributie van drinkwater zonder chloor
  - Ontwikkeling sanitaire technologie
- En wat leren we hiervan?

Warm tapwater: traditie in transitie

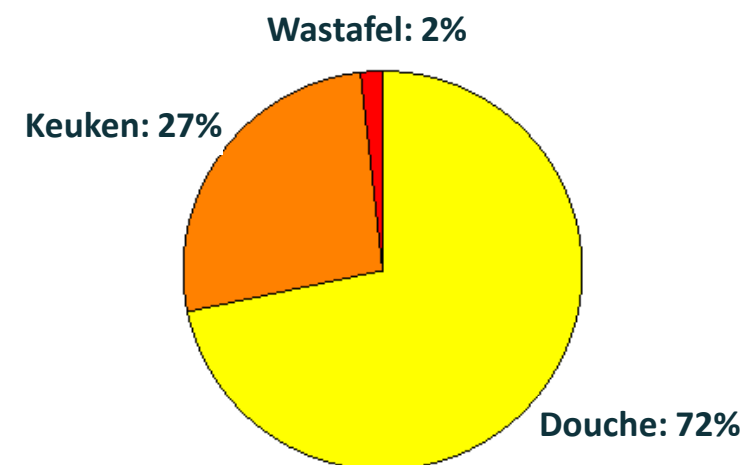
Bron: Moerman, Blokker, Agudelo-Vera Drinkwaterverbruik in Nederland. Een overzicht van ontwikkelingen - TVVL Magazine 46(2017)1, p.12-15

(Warm)tapwater: gemiddeld verbruik

Bron: Agudelo-Vera, C., Büscher, C., Palmen, L., Leunk, I., en Blokker, E. J. M., 2015, *Transitions in the drinking water infrastructure – a retrospective analysis from source to tap*, rapport nr. BTO 2015.051, KWR, Nieuwegein

Verdeling energie voor warmtapwater bij enkelpersoons huishouden (50-perc)

Bron: Moerman, A., Slingerland, E., en Blokker, E. J. M., 2015, *Efficiënte bereiding warm tapwater in woningen*, rapport nr. BTO 2015.006, <https://library.kwrwater.nl/publication/53699348/>, KWR, Nieuwegein

Wat bepaalt warmtapwaterverbruik?

1. Warmtapwaterverbruik

- Gedrag (bewonerstype)
- Technologie

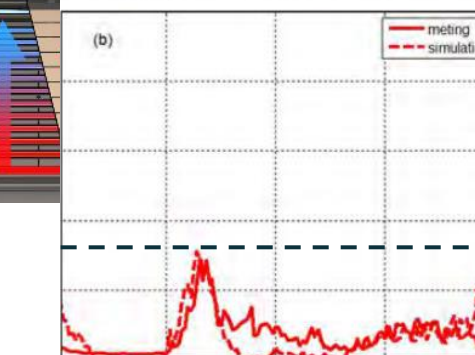
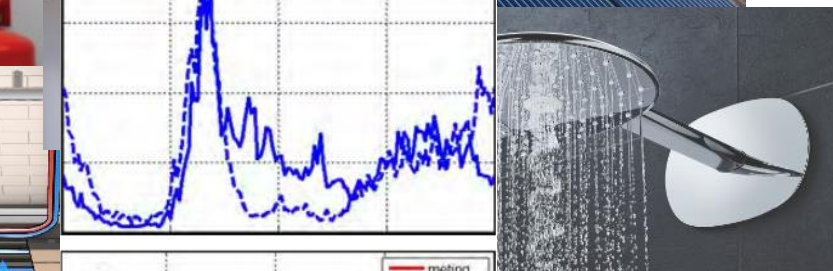
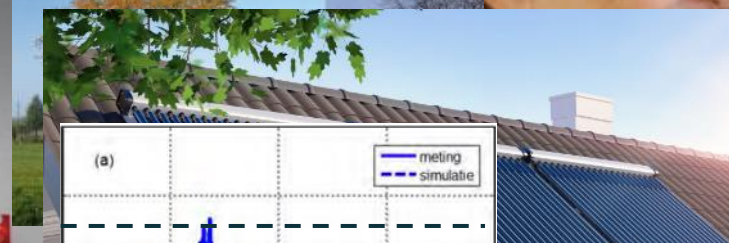
2. Finale (netto) energie

- Seizoen
- Temperatuur warmtapwater
- Karakteristieke installatie
- Warmteterugwinning

3. Primaire energie

- Verliezen bereider
- Efficiëntie van bereider
- Ketenrendement

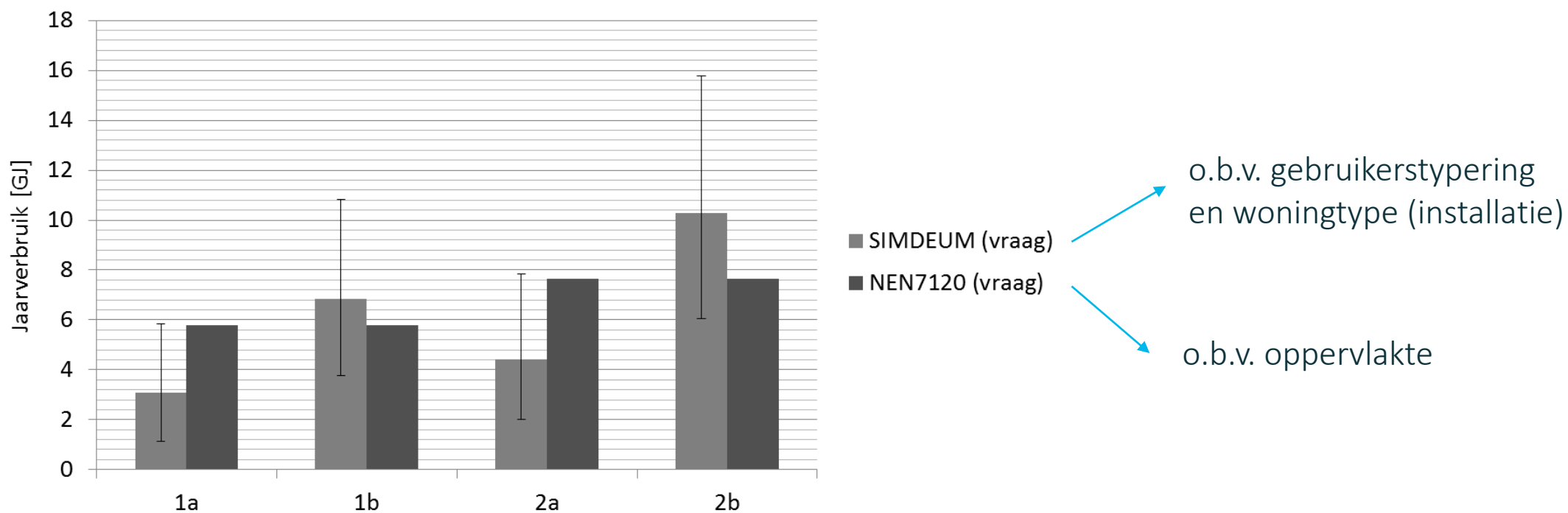
SIMDEUM®

Bron: Moerman, A. en Blokker, E.J.M., 2016, *Betere dimensionering van leidingwaterinstallaties. Rekenregels waterverbruik op basis van Simdeum*, TVVL Magazine (2017)7-8, p.36-40

Wat bepaalt warmtapwaterverbruik?

- Warmtapwater als “kleine broer” zien we ook terug in uitgangspunten NTA 8800/ BENG: warmtevraag wordt bepaald o.b.v. oppervlakte van een woning ($\text{kWh}_{\text{th}}/\text{m}^2$)

Warm tapwater: belangrijke randvoorwaarden

- Geen specifieke legionellawetgeving voor woninginstallaties.
- Dat betekent niet dat er geen risico's zijn!
- Drinkwaterbesluit --> **NEN 1006** --> Waterwerkbladen
  - Functionele eis NEN 1006 voor temperatuur: 55 °C aan het tappunt
- ISSO Publicatie 30 (woninginstallaties), 30.5 LegionellaCode voor Woninginstallaties
- Regeling legionellapreventie --> sec voor collectieve installaties
  - > wel toegepast op woninginstallaties (bijv. 1 literregel)
- ISSO Publicatie 55.1-4 (collectieve installaties)

Warm tapwater in de energietransitie: opties voor LT-verwarming met warm tapwater

Wat zijn opties voor verduurzaming?

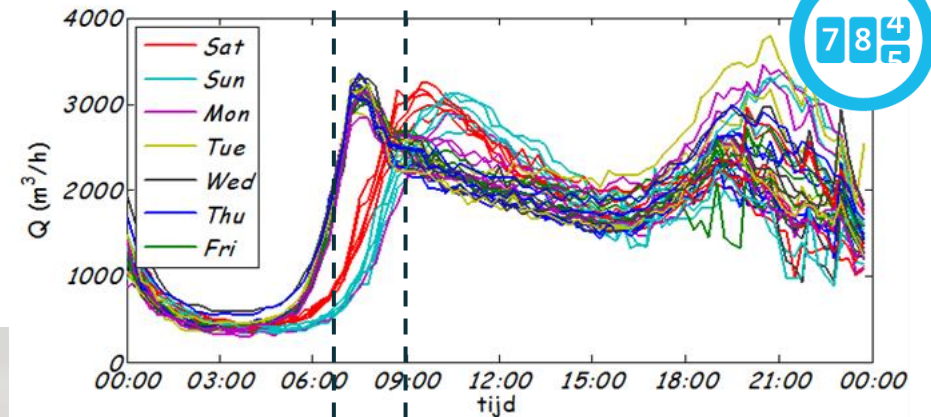
- Bereiding verduurzamen
- Besparing realiseren
  - Volumestroom omlaag
  - Temperatuur omlaag

Warm tapwater in de huidige energietransitie

Richting 1: bereiding verduurzamen --> elektrificatie

Opties:

- Zonneboiler + nageschakelde E-ketel + voorraadvat
- Warmtepomp + voorraadvat
- Elektrische doorstroomer

Normale douchekop (10 l/min)
vraagt continu thermisch
vermogen van $17,4 \text{ kW}_{th}$ bij een
 ΔT van 25 K (15 --> 40 °C).
Met een wtw-rendement van
50% is dat **$8,7 \text{ kW}_{th}$**

Warm tapwater in de huidige energietransitie

Richting 2a: besparen door volumevermindering

- Korter douchen
- Waterbesparende douchekop
- Close-in boiler (alleen bij grote leidingverliezen; lange afstanden)
- Compacte systemen (minder leidingverlies tijdens en na tappen)
- Douche warmteterugwinning (horizontaal, verticaal, 'plug and play')
- Recirculatiedouche (~ 90% circulatie na afspoelen)
(als men niet veel langer gaat douchen!)
- ... nieuwe concepten

Warm tapwater in de huidige energietransitie

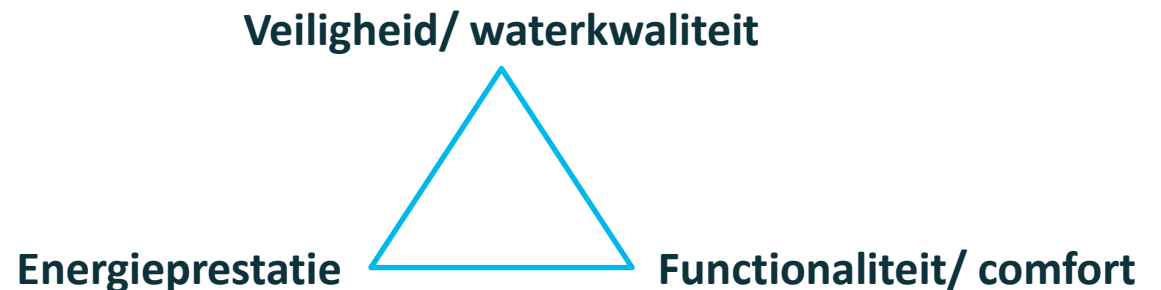
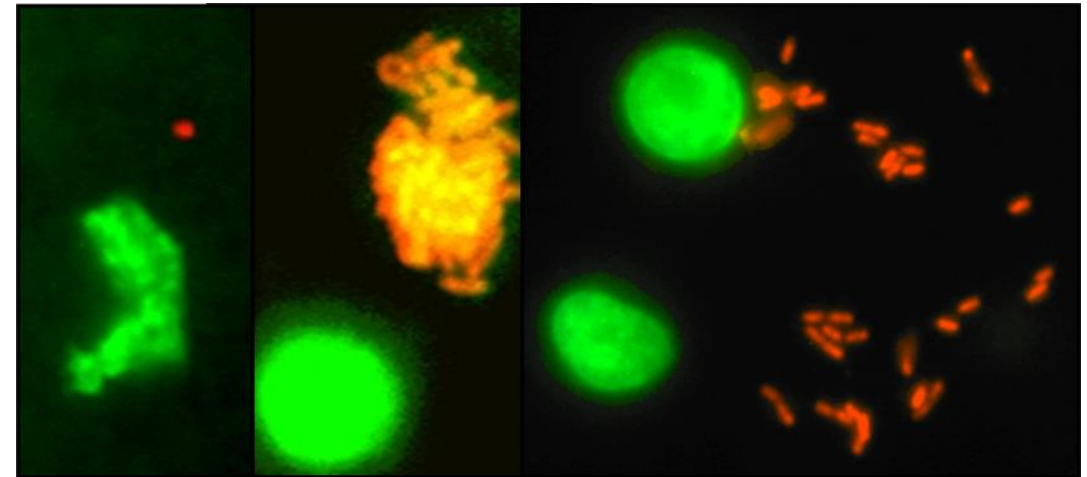
Richting 2b: besparen door temperatuurverlaging: LT-warmtapwater

- Weinig ruimte voor ‘LT-warmtapwater’ binnen huidige normering, m.u.v. ‘1-literregel’; alle volumes tussen bereider en tappunt < 1 liter mogen op een temperatuur < 55 °C
- Motie Van der Lee (2018): de regering is gevraagd om *“de mogelijkheden te onderzoeken voor het verlagen van deze eis, zonder dat dit gevaren voor de volksgezondheid oplevert”*
- Rapport Van Wolferen (2020), Rapport Berenschot-KWR (2021)
- Stand van wetenschappelijk kennis (thermische desinfectie):
  - Geen ruimte voor verlagen temperatuur
  - Aandacht voor ‘hitteschokken’ in voorraadvaten (kan averechts werken bij preventief gebruik)

Warm tapwater in de huidige energietransitie

Richting 2b: besparen door temperatuurverlaging: LT-warmtapwater

- Hoe veilig LT-warmtapwater maken?
- Microbiologische haken en ogen:
  - *Legionella* is een lastig beestje
  - LT-warmtapwater --> T-bereik (35 – 45 °C) is optimale temperatuur voor *L. Pneumophila*
  - Chloor in drinkwater is geen garantie en dus sowieso geen optie (desinfectie-bijproducten)
- Kortom: een LT-oplossing moet robuust genoeg zijn!

LT-Warmtapwater: hoe (toch) verder?

- Transitie naar LT-warmtapwater vraagt juridische ruimte voor bewezen veilige technologie
- Overheid (IenW, BZK, EZK) is mede aan zet, gezien de huidige wet- en regelgeving
- Systeemblik is nodig --> niet alleen focus op de warmtapwaterbereider
- Hoe zou een vervolgtraject er (technisch) uit *kúnnen* zien?
  - i. Bewijzen veiligheid én redundantie/ robuustheid van nieuwe technologie in een veilige omgeving (lab)
  - ii. Pilots in specifieke collectieve drinkwaterinstallaties met LT-warmtapwater
  - iii. Ruimte in wet- en regelgeving voor toepassen bewezen veilige technieken onder voorwaarden (voor bijvoorbeeld gebouwbeheer)
  - iv. Verkenning LT-warmtapwater in individuele woningen
- Vanuit de private sector is een initiatief met KWR als kennispartner.

--- EVALUATIE ---

~

Laat warmtapwater niet (mede)
de achilleshiel worden van de
warmtetransitie!

Groningehaven 7
3433 PE Nieuwegein
The Netherlands

T +31 (0)30 60 69 511

E info@kwrwater.nl

I www.kwrwater.nl

@KWR_Water

KWR

KWR_Water

Andreas Moerman
andreas.moerman@kwrwater.nl
030 6069 605

Frank Oesterholt
frank.oesterholt@kwrwater.nl
030 6069 575